

Јасмина Пијанманова (Северна Македонија)
НУ Завод за заштита на спомениците на културата и музеј – Струмица
е-пошта: jmazgalieva@gmail.com

НАЦИОНАЛНИОТ ИДЕНТИТЕТ И КУЛТУРНАТА ПОЛИТИКА ВО МАКЕДОНИЈА (2006 – 2016)

Апстракт: Целта на овој текст е да ја истражи, анализира и евалуира културната политика во Македонија олицетворена во владиниот проект „Скопје 2014“, особено во Музејот на македонската борба за самостојност и независност – Музеј на ВМРО – Музеј на жртвите на комунистичкиот режим, со посебен акцент на посткомунистичките политики на сеќавање, кои се користат за преобликување на посткомунистичкиот и националниот идентитет.

Културните политики што се однесуваат на монументализацијата на историските наративи и култури создаваат нов „национален“ етнички идентитет, што придонесува за понатамошно етнизирање на сеќавањата на заедницата, особено во едно мултиетничко општество. Доколку се продолжи со поддршка на овие политики, постои опасност од создавање на просторни културни енклави со посебни моноетнички идентитетски маркери.

Клучни зборови: „Скопје 2014“, национален идентитет, нација, политики на сеќавање, колективна меморија, културна меморија, културна политика.

Вовед

Идентитетското прашање ги засега оние луѓе што се плашат да ги загубат сопствените идентитети. Идентитетот е општествен феномен, кој почнува со процесите на формирање на идентитетот преку интеракција со „другите“ или преку спротивставување на „другите“. Идентитетот исто така може да се дефинира преку постоењето и припадноста. Идентитетот се состои од два столба: идентификувач и идентификуван. Поединецот е субјект идентификуван како „себство“, а заедницата е главниот идентификувач именуван како „друг“. Не постои култура или културен идентитет што нема своја „другост“ на „себството“¹.

Во балканските држави, кои се новоформирани демократски општества, во последните петнаесет години културните политики за градење на националниот

1 Derrida, Jaques, 1992, *Acts of Literature*, New York: Routledge.

идентитет (културната меморија) беа градени од позиција на моќ. Република Македонија, како релативно млада демократска држава, ја стекна својата независност во таканаречениот „трет бран на демократизација“, односно во 1991 година, по распаѓањето на Социјалистичка Федеративна Република Југославија.

Во Македонија, исто како и во другите балкански држави, националните митови се многу популарна тема за дебата. Специфичноста потекнува од фактот што (за разлика од другите делови на светот) националните митови се третираат различно – не само како дел од националната историја или од наследството туку исто така и како реално постоен и важен мобилизирачки фактор за политички несогласувања меѓу државите. Регионот е мал, и границите се менувале многу пати низ историјата поради што многу историски херои или настани се славени од повеќе држави.

Одлуката да се имплементира „антиквизацијата“ во Македонија беше промовирана од владејачката елита што беше на власт од 2006 до 2016 година во државата со цел да се докаже античкото потекло на македонскиот народ. Оригиналоста на Македонија е во официјалното претставување на еден посебен мит во 21 век поврзан со античкиот период и Александар Велики. Митот вклучува: наметнување на херојот како најважен за македонскиот идентитет преку пополнување на јавниот простор со споменици и претстави поврзани со него, преименување улици според настани поврзани со тој период, компонирање музика итн.

Во Република Македонија партијата на власт во периодот од 2006 до 2017 година спроведе еден контроверзен проект, создавајќи ново културно наследство на сметка на старото со единствена цел за редефинирање на националниот идентитет преку општествен инженеринг, сè со цел да се создаде националистичка супердржава. Идејата зад проектот „Скопје 2014“ е да се повторуваат старите обрасци „какви што биле некогаш“, без каква било цинична дистанца што го прави проектот проблематичен и покажува тоталитаристичка демонстрација на моќ.

Парадоксално, иако се создадени врз база на западните модели, балканските култури (исто како и балтичките и централноевропските) ги нагласуваат етничките културни разлики користејќи ја културата како главна алатка за себепрепознавање. Тоа е причината зошто културата и актерите се гледаат како „татковци на нациите“², практика што беше засилена во времето на комунизмот (на пример, доделување на специјален статус на уметностите и уметниците поради идеолошки причини). Истото се случи и во Македонија преку создавањето и спроведувањето на проектот „Скопје 2014“.

² Dragičević Šešić, Milena, 2009, *Arts, Festivals and Geopolitics*, Beograd: Creative Europe Desk Serbia.

Методологија

Методите искористени за пишување на овој текст се: метод на набљудување; метод на интервјуирање историчари, креатори на музеите (доколку се достапни за интервјуа), музејски работници, посетители и општата јавност; и исто така анализа на квалитативната содржина на медиумските текстови посветени на ова прашање.

Емпириското истражување е спроведено низ: набљудување, дескрипција и објаснување, поединечни длабински интервјуа, структурирани и неструктурирани интервјуа, говорните нарации во музеите во текот на посетите, содржинска или документарна анализа и набљудување со учество.

Поголем дел од истражувањето беше спроведен преку кабинетско истражување (интернет и литература), како и преку набљудување, студиски посети, интервјуа и неформални разговори со музејските посетители и потенцијалната публика.

Студија на случај: изборот на темата на истражување вклучува разгледување низ Музејот на македонската борба за самостојност и независност – Музеј на ВМРО – Музеј на жртвите на комунистичкиот режим. Музејот е најсоодветен пример за истражување на причината за трансформирање и преобликување на националниот идентитет бидејќи ги содржи сите параметри на моноцентрични и етноцентрични културни политики. Внатре во музејот, преку изложбата и интерпретацијата на македонската историја, може да се видат сите параметри на пресоздавањето и трансформирањето на националниот идентитет: преку нарациите за триумфализам од историското минато на внатрешните револуционерни движења до целосното омаловажување на комунистичкото минато, колективните борби, виктимизацијата, идентитетските кризи, мегаломанската потреба, а исто така музејот може да се поврзе со актуелната политичка реторика во државата.

Културната политика во Македонија

По 1990 година, некогашното „хомогено“ општество полека почна да се дезинтегрира. Излезе дека некои заедници (особено албанската заедница) не беа задоволни со генералната културна политика во минатото, или пак со државната поддршка и издвојувањата за културните малцинства. Беа оформени неколку нови фестивали за промоција на културата на малцинските групи. Започнаа да работат неколку нови здруженија и невладини организации. Министерството за култура финансиски ги поддржуваше поголемиот број од нивните активности. Овој пристап доведе до речиси комплетна културна сепарација по етничка линија. Етничкиот конфликт во 2001 година повторно ги отвори мултикултурните прашања и третманот на малцинските права (првенствено на албанската етничка заедница) во полето на културата. Напоредно со конфликтот и со институционализацијата на Охридскиот рамковен договор, Уставот беше дополнет со некои специфични барања на различните културни заедници.

Прашањата во рамките на јавната културна политика, како што се реалната поддршка на културната различност, транснационализам или транскултурализам, недостасуваат во Македонија. Во тој контекст може да се каже дека културната политика во Македонија се сврте кон националниот идентитет и кон европските културни вредности во исто време и, според тоа, таа е хомофобична и антидискриминациска истовремено. За време на владеењето на ВМРО, културната политика во современото македонско општество се обиде да се дистанцира од каква било експлицитна естетска платформа, во обид да покаже дека слободата на креативното изразување е фундаментален принцип и вредност, додека поддршката на различностите треба во исто време да биде почетна точка и цел на политиката³.

Во Европската програма на Прегледот за национална културна политика⁴ се вели дека стратешките приоритети на земјата треба да кореспондираат со оние на земјите членки на Европската Унија. Документот исто така вели дека културната политика во Македонија треба да поддржува постојан дијалог на сите нивоа во проектите за промоција на културните разлики, заштита на културното наследство и негова интеграција во смисла на живо наследство, одржлив развој, културен туризам, децентрализација и изнаоѓање нови модели за финансирање на културата, развој на културни индустрии, културен менаџмент итн.

Во Македонија културата или културната политика најпрво се разбира како фасада или како културен инженеринг. За разлика од новите европски политички императиви, во Македонија, етничкото потекло и „прашањето на идентитетот“ сè уште се точките каде што почнува актуелната културна политика.

Македонската културна политика сè уште е високо централизирана и не постојат локални стратегии што ќе го дефинираат развојот на културната политика, освен локалната културна стратегија на градот Скопје⁵. Овој стратешки документ на град Скопје не е поврзан со имплементацијата на проектот во центарот на главниот град.

Државниот модел на културна политика преовладува во Македонија, така што поголемиот дел од оперативната менаџерска структура, иницијативите, законите итн. се движи по вертикална оска, од горе, „од центарот“ – во овој конкретен случај, од Министерството за култура одговорно за имплементација и создавање на културната политика во земјата – „кон долу“, односно кон пониските нивоа на територијални институции и локалните власти. Партиципативниот модел во создавањето на културната политика е целосно отсутен. Овој пристап на државната културна политика и нејзината имплементација и создавање „од центарот – кон долу“ најдобро се гледа во начинот на кој беше донесена одлуката за имплементација на проектот

3 Национална стратегија за развој на културата 2013–2017: <http://www.kultura.gov.mk/index.php/component/content/category/60>

4 Consult the European programme of National Cultural Policy Reviews document – Mosaic Project – Cultural Policy in “the former Yugoslav Republic of Macedonia”, National Report, 2003.

5 Стратегија за развој на културата на град Скопје 2011–2015: <http://www.skopje.gov.mk/>, пристапено на: 15.02. 2022.

„Скопје 2014“. Одлуката за изградба беше донесена директно од македонската Влада, додека Министерството за култура беше само спроведувач.

Во демократските општествата, културниот плурализам придонесува кон културната размена и кон развој на креативните капацитети што го одржуваат јавниот живот, но ова не е случај со културната политика во Македонија во минатото. Постои силна тенденција за создавање на нација како хомогенизирачка културна формација водена од логиката на одредени луѓе, како една култура и како една историја што имплицира нетолеранција кон различностите.

Новата политичка идеологија на национализмот бара сите членови на „нацијата – држава“ да бидат обединети и хомогени. Во вакви околности нема место за етничка автономија што е случај со владиниот проект во минатото, таканаречениот проект „Скопје 2014“ што ќе го засили националниот идентитет на Република Македонија. Проектот никогаш нема да биде осуден, единствено проблематизиран преку потребата за негова имплементација.

Министерството за култура во периодот на имплементација на проектот „Скопје 2014“ служеше како инструмент за спроведување на проектите што се предвидени од страна на политичките идеологии на партијата на власт, како во случајот со „Скопје 2014“, кој е типичен владин проект за градење, зајакнување и промовирање на националниот идентитет.

Сепак, според Бенет, културните политики се обидуваат да ја прошират националната јавна сфера, која ја сочинуваат „мејнстрим“ културни и медиски институции, а за оние што целат кон промоција на опсегот на различни културни сфери да им служат како движечка сила за дебата, културно изразување и солидарност помеѓу членовите на одредени малцински групи⁶.

Спомениците на проектот станаа стратегиски алатки во ревизиските процеси на веќе генерираниот и верифициран национален идентитет. Миноризацијата или гетоизацијата на Албанците и на другите заедници се состои во фактот што на плоштадот на кој е имплементиран проектот нема ниту една личност од албанската историја или од историите на другите заедници што живеат во Македонија⁷.

Проектот „Скопје 2014“ потврдува дека во периодот на глобални процеси, и покрај способноста за поврзување на различни аспекти, ваков проект понекогаш може да биде и точка на раздвојување, особено кога е одбележан преку етнички и религиски термини преку кои се прават сериозни преиспитувања за односите меѓу различните етнички групи што се дел од државата. Културните политики имплементирани од владејачката партија се ориентирани кон минатото и, според тоа, ги мотивираат другите заедници да се свргат кон минатото, и така имплементацијата на политиките создава празнина во нивната интеграција во општеството. Од друга страна, таквата културна политика за градење или зајакнување на националниот идентитет исто така подразбира потенцирање на колективниот идентитет наспроти

6 Bennett, Tony, 2013, *The birth of the museum*, New York: Routledge.

7 На Мостот на уметноста, од 21 скулптура во природна големина, има само три скулптури на албански писатели.

индивидуалните идентитети и плурализмот. На страна од фактот дека проектот сам по себе води кон интереснички и религиски проблеми, со подигнувањето на спомениците – главно машки и воени херои и владетели – проектот „Скопје 2014“ ја слави патријархалната рамка за родова поделба. Во проектот речиси и нема претставена жена – освен во улога на мајка на нацијата. На тој начин проектот ги покажува традициските вредности на жената во општеството, од една страна, и на мажите, од друга страна⁸.

Проектот инсистира на класна, па дури и на „монархистичка“ поделба, потенцирајќи го контрастот меѓу големите споменици на кралеви и владетели и малите скулптури на обичните луѓе во улога на просјаци или чистачи на чевли.

Проектот „Скопје 2014“ не е проблематичен само поради тоа што претставува идентитетски проблем и што ги нарушува мултиетничките односи туку проектот всушност е проблематичен и поради недостигот на транспарентност во однос на трошењето на јавните фондови и нелегалното градење споменици.

Музеј на македонската борба за независност и самостојност – Музеј на ВМРО – Музеј на жртвите на комунистичкиот режим – Музеј на отпорот или Музеј на сеќавања

Музејот на македонската борба за независност и самостојност – Музејот на ВМРО – Музејот на жртвите на комунистичкиот режим е институција формирана со одлука на Владата на Република Македонија како дел од проектот „Скопје 2014“. Музејот беше официјално отворен на 8 септември 2011 година во чест на 20-годишнината од независноста на Република Македонија.

Музејот на жртвите на комунистичкиот режим всушност претставува само мал дел од Музејот на македонската борба за самостојност и независност, што го претставува периодот на македонската борба за државност додека Македонија била под отоманска власт сè до прогласувањето независност од Југославија во 1991 година. Така, музејот има двојна функција: тој во исто време претставува историски музеј и меморијална институција.

Според фактот дека националниот музеј е финансиран од националниот буџет, може да се заклучи дека музејот нема своја независна политика во создавањето знаење и дека е тесно врзан со барањата на партијата на власт ВМРО-ДПМНЕ во „поттикнување на националистичките чувства и делумно пресоздавање на историјата на нивната партија додека се потврдуваат себеси како вистинските чувари на македонскиот дух“⁹. Бришењето на социјалистичкото минато, коешто е видливо во архитектурата на градот, е потенцирано во музејот што ја третира Југославија како „затвор за нацијата“ и Тито како тиранин.

Ваквите политики на владејачката партија прифатени од музејот и во неговата интерпретација што не ја споменува саможртвата на Народноослободителната борба на македонските ветерани – некои од нив сè уште живи – уште еднаш го потенцираат

8 Споменикот на Олимпија (мајката на Александар) претставена како го дои својот син.

9 Prelec, Tena, *Brand Old Skopje*, LSEE Blog, 15 December 2014, <http://blogs.lse.ac.uk/lsee/2014/12/15/brand-old-skopje/>

обидот за ревизија на историјата и за бришење на антифашистичкото движење, како и на македонскиот народ што бил дел од тоа движење – обид што се гледа како значаен фактор во создавањето на македонската државност.

Може да се заклучи дека Музјот на жртвите на комунистичкиот режим не вклучува симболична рехабилитација на сите жртви што страдале за време на режимот. Наместо тоа се прави строга селекција во изборот на репресираните за време на режимот и исто така се промовира нејасна слика за комунистичкото минато. Сепак музејот нуди некаква нарација, раскажана исклучиво преку луѓето што страдале идеолошки – следбениците и поддржувачите на историското ВМРО.

Историските музеи функционираат како јавни институции што ја пренесуваат создадената историја и се вклучени во репрезентацијата и одржувањето на националните идентитети¹⁰. Посетителите се едуцирани во објективизираните нарации за националноста и етничноста, и, според тоа, историските музеи имаат важна улога во создавањето на националниот идентитет. Сепак музејот не ја испраќа потребната порака за создавање на национално чувство, туку тој ја омаловажува граѓанската суштина во декларирана мултиетничка држава и исто така прави истражувања за македонското национално единство на македонски јазик.

Денешното ВМРО се соочува со историска неправда поради историските околности на ослободувањето на македонскиот народ и формирањето на македонската држава. Денешната партија исто така се соочува со неможност за формирање на независна Македонија за која тие ги дале своите животи, како и со неможност да се одрече историската вистина дека Македонија како држава е формирана за време на социјалистичка Југославија, и македонскиот народ е препознаен како конститутивен народ во рамките на Југославија за време на комунистичкиот период. Новата влада, која себеси се смета како наследник на револуционерното движење на ВМРО, во денешниот контекст посакува да ја коригира историската неправда преку градење културна меморија што е целосно посветена на бришење на комунистичкото минато од културната меморија на македонскиот народ, на тој начин поставувајќи ја ВМРО како единствениот борец за слобода на македонската нација и нејзините поддржувачи и членови како единствените луѓе што биле тероризирани од „комунистичкиот режим“ како последица на нивната идеолошка матрица.

Селектираните делови од историјата на македонската нација од античко време се реинтерпретирани и приспособени во рамките на јавниот простор со намера да се поддржат два стратешки елементи во процесот на градење на националниот идентитет: присвојување на славното минато и разликување од „Другиот“.

Таквата репрезентација на националниот идентитет прави напори за глорифицирање, како и сокривање на мултикултурата на градот и на државата. Таквата глорификација и доминација на нарацијата може да се насети и во презентацијата на македонската историја во Музејот на македонската борба за независност и самостојност – Музеј на ВМРО – Музеј на жртвите на комунистичкиот режим, и таа не придонесува за етничка и општествена кохезија на општеството,

10 Anderson, Benedict, 2006, *Imagine Community*, London: Verso.

туку, напротив, ги продлабочува етничките и општествените тензии, и дури ги нагласува поделбите во општеството на сите нивоа¹¹.

Етничноста, расата и националноста се начини за примање, репрезентирање и интерпретирање на општествениот свет. Според тоа, тие не се објекти во светот, туку се перспективи за светот. Тие вклучуваат етнизирани начин на прифаќање (и игнорирање), на конструирање (и погрешно конструирање), на констатирање (и погрешно констатирање), на сеќавање (и заборавување). Циничната употреба на етничкото врамување со цел да се маскира спроведувањето на интересите на групата може да биде аларм за ризикот од преетнизираната интерпретација и за „елитната манипулација“ на политизираната етничност¹². Во рамките на овие дискусии музејот има потенцијал за поттикнување на етнички конфликт во државата и за воведување нова политичка реалност во регионот.

Во Музејот на македонската борба за независност и самостојност – Музеј на ВМРО – Музеј на жртвите на комунистичкиот режим не постои отворена комуникација со јавната сфера и со прашањата за општествениот живот, особено во однос на позицијата на жената во минатото и денеска во политичкиот и општествениот контекст, родовата еднаквост, општествените прашања, националните прашања и надворешната политика, културната меморија, сеќавањата на Другите, историската репрезентација на Другоста во однос на себеси итн.

Иако музејот е отворен во 21 век, речиси две децении по формирањето на првите музеи, неговото функционирање, неговата нарација, како и начинот на кој ги прикажува своите нарации на посетителите го носи историскиот знак на историското ВМРО и создавањето на музејот од страна на Владетелот, односно од премиерот и партиски лидер на партијата кој, всушност, е првиот наратор и метанаратор на историјата, како во првите кралски колекции што го претставувале владетелот како првиот актер во историјата.

Мотивите на Владата за отворање на музејот беа да се создаде нова национална политичка нарација вклучувајќи ја Внатрешната македонска револуционерна организација (ВМРО) од меѓувоениот период во македонската национална приказна за да се спротивстави на пројугословенските интерпретации на македонската историја, политички поврзани со посткомунистичкиот период. Помирување на двете историски мемории или една нова перспектива различна од владејачката не можеше да се постигне.

Според тоа, ревитализацијата на „македонското прашање“ од 19 и 20 век доби нова енергија и нова длабочина. Предизвикот на Владата со отворањето на музејот беше да потенцира дека македонскиот идентитет не е продукт на „Титовото перење на мозокот“ и да ги охрабри македонските историчари да се фокусираат на одбрана на историскиот легитимитет на тој идентитет на населението генерално и на ВМРО особено.

11 Brubaker, Rogers, 2004, *Ethnicity without Groups*, Cambridge: Harvard University Press.

12 Brubaker, Rogers, 2004, *Ethnicity without Groups*, Cambridge: Harvard University Press.

Улогата на музејот е да се зајакне националниот идентитет и чувството на државност низ призмата на една политичка идеологија, и, поради тоа, пораката што ѝ ја испраќа музејот на јавноста е различна.

Музејот е тука да нè потсети на нашето минато и на тешката борба на македонскиот народ за формирање на државата, тој испраќа внатрешна порака за унифицирање на македонскиот народ и порака кон лево ориентираната политичка партија да престане да работи на уништувањето на македонската државност. Музејот исто така праќа порака кон светот дека македонскиот народ е свесен за својот идентитет и дека никој во иднина не може да ја уништи државноста на македонскиот народ¹³.

Темата на музејот е репрезентација на борбите и востанијата организирани од македонскиот народ, кои се интерпретирани како долготраен процес на македонската борба за независност. Конструкцијата на историјата низ нарациите за виктимизација и глорификација на замислената национална заедница е главната алатка на музејот. Југословенскиот период е редуциран на една единствена тема за затворот Голи Оток, познат како место за „политички затвореници“. Изложбата го претставува периодот од 1945 до 1956 година како единствено време на поставката, и тоа е единственото спомнување на Југославија во музејот. Редуцирањето на еден широк слој од поновата историја на една тема најдобро се гледа во експлицитната илустрација на пристрасноста на музејот и од неговата идеолошка конструкционистичка моќ.

Институционално организираната и конструирана промоција на одредени историски наративи од колективната меморија на една нација отвора простор за разбирање на „симболичката историја“ и, според тоа, за ефектите врз реалноста што се памти, замислена или заборавена (свесно или не). Новата институција го поставува прашањето на нов начин и во друг политички контекст. Музејот исто така ги кани луѓето да концептуализираат чувство за национална или расна разлика од „другите“ во политичка, етничка или родова припадност. Уште повеќе, ја шири пораката дека Македонците се бореле за слобода и независност на државата сами низ голема болка и страдање.

Бенет потенцира уште нешто важно: организацијата на предметите, зградата во која се тие организирани и нивната презентација. Додека во изложбата на кралските колекции владетелот бил првиот актер во историјата и нејзин метанаратор, во музеите отворени за јавноста луѓето би требало да бидат креатори на метанарацијата и актери на историјата¹⁴. Во музејот, строго контролираното движење и наративната рута на музејскиот водич го прави посетителот слушател што нема шанса да носи заклучоци слободно или да ја интерпретира историјата на свој начин.

Политиките на сеќавање за Балканските војни најсликовито се презентирани во поставката на Музејот на македонската борба: речиси и не постои простор посветен

13 Интервју со еден од креаторите на нарацијата на музејот, предавач на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ и водач на граѓанско здружение за одбрана на Македонија – Виолета Ачкоска.

14 Bennett, Tony, 2013, *The birth of the museum*, New York: Routledge.

на Балканските војни. Има само текст во аголот на еден сид и една восочна фигура на Димитрија Чуповски, водач и интелектуалец од тоа време, коавтор на Меморандумот испратен до големите сили пред Лондонската конференција од 1912 – 1913 година, кој содржи повик за конечно затворање на македонското прашање преку формирање на независна македонска држава. Интересно е што периодот е презентираан како „најтрагичниот период за македонскиот народ“ – период на борби и убиства внатре во Македонската револуционерна организација¹⁵.

Нарацијата што ја пренесува музејот се оддалечува од сите „ослободители“ за време на Балканските војни обединети во борбата против Отоманската Империја и нивните нарации. Во музејот Балканските војни се одбележани како транзиција од едно ропство во друго, од отоманското кон српското, бугарското или грчкото. Посебно е нагласена нарацијата за страдањата на македонскиот народ во времето кога Вардарска Македонија преминува под Српското Кралство. Музејот тоа го покажува преку насилни сцени што српските „окупатори“ ги спроведуваат врз македонското население. Ваквата репрезентација на српскиот народ во музејот е екстремно опасна во една мултиетничка држава каде што српската етничка заедница е еден од конститутивните народи на македонската држава, и ова поттикнува непријателство меѓу двата народи – Македонците и Србите.

Според креаторите на музејот, постојат сомнителни аспекти на македонската историја презентирани во контекст на ослободувањето на македонскиот народ од српските „окупатори“, нарација што длабоко допира во културната меморија на српскиот народ – еден концепт што е многу опасен. Во овој контекст, восочните фигури на контроверзните карактери на Ванчо Михајлов и Мара Бунева се прикажани во музејот со објаснување дека и тие се дел од историјата и дека црните точки на историјата на ВМРО треба исто така да се покажат¹⁶.

Според Пјотр Пјотровски, улогата на музејот во општеството е да биде музеј – форум, кој ќе биде вклучен во јавната дебата и ќе се занимава со најважните и контроверзни прашања во општеството, со проблемите поврзани со некоја посебна историја на општеството и со проблемите на неговата современост¹⁷. Критичкиот музеј е институција што работи во полза на демократијата, и нејзината работа се базира на дискусија, и не се обидува да обезбеди апсолутна и објективна историска нарација или уметничка манифестација како канон. Таков канон не постои, не е објективен, тој е создаден, и таа структура често крие многу специфични идеолошки преференции.

Постојаната изложба во музејот содржи 109 восочни фигури на важни македонски револуционери, идеолози, војводи, интелектуалци, активисти, политичари и странци, колекција на уметнички слики – 25 портрети на проминентни

15 <http://pescanik.net/secanje-na-balkanske-ratove-u-makedoniji/>, пристапено на: 15.02. 2022.

16 Меѓу убиствата извршени од ВМРО и организирани од Ванчо Михајлов е и убиството на српскиот полициски началник Велимир Прелиќ од страна на Мара Бунева во Скопје во 1928 година, како и убиството на српскиот крал Александар Караѓорѓевиќ од страна на Владо Черномезски на 9 октомври.

17 Piotrowski, Piotr, 2014, *From Museum Critique to the Critical Museum*, Warsaw.

македонски активисти и 85 масовни сцени од значајни настани и борби од современата македонска историја; 1500 предмети, вклучувајќи оружја, документи, фотографии, весници, брошури, албуми итн. Овие колекции се во постојан процес на збогатување преку откупување на музејски материјали и преку донации од граѓани.

Македонските креатори на музејот го лоцираат формирањето на македонската нација во 17 век сè до почетокот на 20 век. Во музејот е презентирана револуционерната борба за слобода, еднаквост и независност, како и развојот на македонската национална свест. Шематскиот наративен образец за Големата битка за слобода е презентирани во музејот каде што македонската историја е карактеризирана преку вековна борба за слобода, најчесто против Османлиите. Како што се обидуваат нациите да се дефинираат себеси и да го определат своето потекло, историјата на нивните конфликти станува централен дел од овој процес на дефинирање и на концептот за „нацијата“¹⁸.

Музејската изложба започнува со ајдучкото движење – вооружен отпор против османлиската власт во Македонија. Хронолошки, тоа започнува со Карпош, славен отпадник и лидер на првото масовно востание во Македонија во 1689 година – Карпошово востание. Отпадниците од овој период се спомнуваат во народните песни и се длабоко врежани во колективната меморија на македонскиот народ како негови заштитници и како инспирација за понатамошни борби. Меѓу нив најзначајни се: Илија Марков Малешевски, Сирма војвода, Румена војвода, Толе Паша и други, исто така претставени во музејот. Други востанија се: Разловечкото востание во 1876 година и Македонското востание од 1878 година. Водач на востанието бил Димитар Поп Георгиев Беровски, еден од првите создавачи на Македонската политичка платформа за ослободување на македонскиот народ од Османлиите.

Нарациите за Големата борба за слобода – битката на Мечкин Камен, славниот конфликт со Турците, кој Македонците го зачувале во нивната културна меморија како една од славните битки што се воделе низ Крушево и во која бил убиен револуционерот Питу Гули – битка што требало да биде суштинска за ослободување на Македонците од турското ропство, но сонот не се остварил поради тоа што востанието било задушено од турската војска – во музејот се презентирани преку уметничка слика од „историски жанр“.

Внатрешната македонска револуционерна организација (ВМРО) формирана во 1893 година и Илинденското востание против османлиската власт дигнато на 2 август 1903 година како прва значајна политичка манифестација на македонската национална свест имаат значајна улога во музејската изложба, како и периодот на АСНОМ и Декларацијата за Македонија како република во рамките на југословенската федерација како втор Илинден, кој ќе ја заврши недовршената работа на македонските револуционери.

Партизанското движење како дел од Народноослободителната војска на Македонија, намерно или ненамерно, не е вклучено во музејот. Музејот единствено создава симбол од борбениот дух на македонскиот народ во однос на освојувањето

18 Howard, Michael, 1991, *Lessons of History*, Oxford: Clarendon Press.

на слободата и државноста; симболот на партизан во војничка облека со петокрака, која беше присутна насекаде во Југославија како симбол на националното ослободително движење за време на Втората светска војна, сега е заменет со симболот на бунтовникот – комита – член на македонската револуционерна борба и на ВМРО, кој носи бунтовничка облека и е претставен како единствениот војник што треба да биде инкорпориран во колективната меморија на македонскиот народ.

Како нов меморијален музеј во Македонија, постојаната изложба во него е фокусирана на личното убедување за националниот македонски идентитет и жртвите и борбите за стекнување на македонска држава. Постојаната изложба ги претставува поединечните жртви што страдале во „комунистичкиот режим“ поради нивните убедувања за посебен македонски идентитет и се бореле за независна држава.

Изложбата на жртвите на комунистичкиот режим е претставена во една темна просторија со таблички закачени на таванот на кои стојат бројки на политичките досиеја и затворски броеви. На ѕидот на собите се наредени мали лопати¹⁹ со цел да се прикаже тортурата на политичките затвореници на Голи Оток; на ѕидовите се прикажани и слики со сцени што ја претставуваат работата на затворениците за да се покаже тортурата на политичките затвореници и напорната работа во рудниците и во каменоломите.

Восочните фигури на политичките жртви на „комунистичкиот режим“ се презентирани како поврзани со нарациите на музејските водичи што ја интерпретираат причината за апсење на лицата во тој период, како и нивната поединечна жртва. Сите жртви се претставени и запаметени како жртви на Титовиот режим, особено за време на Информбирото во Југославија. Глорификацијата на жртвите се прави преку осуда на шпионите што работеле за шпионската служба на Југославија во тој период, која е исто така претставена во музејот.

Бенет зборува и за организацијата на објектите и нивната репрезентација. Главните предмети во музејот се: големите историски слики направени во стил диорама преку кои се раскажува метанарацијата на музејот; историските личности направени од восок; конструираниите театарски сцени што исто така служат да го покажат страдањето на македонскиот народ во неговата борба за независност. Исто така има и оригинални предмети (оружје од османлискиот период, Декларацијата за независност на Македонија од 1991 година, која е сместена на влезот на музејот). Уште еднаш може да повториме дека во кралските колекции владетелот бил првиот актер во историјата; во овој случај тоа е владејачката партија и нејзиниот метанаратор. Во музеите што се отворени за јавноста луѓето треба да бидат креатори на метанарацијата и актери во историјата преку колекцијата на објекти што ја репрезентираат историјата, поврзани со специфични историски настани, личности, места итн. Предметите треба да претставуваат примери што зборуваат за животите на луѓето.

19 Се работи за алатка што се користела за тортура врз затворениците, бидејќи не можела да се користи за која било друга намена на островот.

Педагошката функција на музејот е единствено во прикажувањето на минатото со пресоздавање на колективната меморија на луѓето без да понуди силни аргументи и докази. На музејот му недостасуваат артефакти, докази и други предмети што би ја поддржале неговата приказна. Педагошката функција на музејот не е само да го покаже минатото туку исто така и да го подобри развојот на музејот во иднина преку едукација и на тој начин исто така да ја унапреди публиката и да ја придвижи кон прогресивниот свет.

Музејот е место каде што општеството има потреба да го формира својот идентитет и исто така тоа е место на спојување на минатото и сегашноста. Улогата на граѓаните не е да останат пасивни членови во хиерархијата во општеството, туку исто така да преземат контрола врз ритуалите што ги оформуваат тие структури. Само тогаш можеме да кажеме дека се реализирани историските демократски процеси во основната концепција на јавниот музеј²⁰. Новата формула на музеите како продукт на глобалните процеси треба да биде пријателски настроена кон консументите, треба да биде ориентирана кон поединецот и локалната заедница²¹, што не е случај со овој музеј.

Пристапот кон корисниците не е само ограничен на обичните граѓани туку исто така движењето низ музејот е ограничено и не е достапно за инвалидите, и е целосно достапно за глувите бидејќи не постојат водичи на знаковен јазик.

Иако музејот има програма со анимација за најмладите, сепак таа е направена на многу конвенционален начин преку директно вклучување на децата да пеат македонски народни песни со историска содржина и преку цртежи со историска содржина за децата од претшколска и школска возраст што директно индицира дека институцијата има едукативна улога во градењето на националниот идентитет од најмала возраст.

Водичот го пренесува она што го гледаме како да се работи за единствена и апсолутна историска вистина. Во оваа строго контролирана посета со водич на историскиот музеј посетителот се соочува со нешто што изгледа како замрзнато минато. Како што објаснуваат вработените во музејот, восочните фигури се направени за да ги претстават историските личности многу точно и прецизно до сантиметар. Тие го репрезентираат минатото толку убедливо што нема простор за какви било сомнежи или различни барања.

Поединечните посети во музејот не се дозволени – единствено се можни групни посети со водич за македонски посетители. Во случај да се работи за странски посетители, посетата мора да биде однапред најавена за да им се обезбеди водич. Водичот обично е дипломиран историчар, кој го определува ритамот, траекторијата и содржината на посетата, што не остава простор за индивидуално истражување и рефлексија. Музејското претставување не поддржува истражувачки пристап и интерактивно искуство за посетителот. Каталогот на музејот нуди само некомплетни

20 Piotrowski, Piotr, 2014, *From Museum Critique to the Critical Museum*, Warsaw.

21 Piotrowski, Piotr, 2014, *From Museum Critique to the Critical Museum*, Warsaw.

информации, и фотографирањето не е дозволено – тоа го засилува мистериозниот и дури конспиративниот аспект на музејската политика.

Музејот е доста контроверзен, и неговото постоење треба да се доведе во прашање бидејќи неговата историска нарација е еднострана и политички мотивирана. Во иднина треба комплетно да ја промени неговата историска нарација и да им даде активна улога на посетителите. Во иднина музејот треба да посредува меѓу сите учесници во општеството и да стане активен играч во оформувањето на критичкото мислење; посетителот треба да стане активен учесник во неговото создавање и во создавањето на нарацијата наместо да биде пасивен и тивок набљудувач. Музејот треба да се трансформира во критичка институција, која ќе биде изградена врз академски темели, и тогаш треба да има важна улога како јавен простор за дебата во градењето на глобалните политики, глобалната агора, и треба да биде способен да изгради механизам за контрола на меѓународните политики и на добрососедските односи.

Заклучок

Со цел да создаде погрешен историски идентитет на нацијата, кој не се базира на историски факти, артефакти и културна меморија на населението, Владата потроши многу пари, а проектот сепак нема оправдување, освен придобивање на популистичка поддршка. Проектот единствено предизвика бес меѓу локалното население бидејќи државата не е толку економски силна за да спроведе таков проект без тоа да има влијание врз финансиите за поважни аспекти од јавните политики (здравство, култура, образование итн.).

Политиката беше претставена на еден авторитарски начин. Тој вид на културна политика, кој воопшто не е партиципативен и кој е спроведен исклучиво од еден центар на моќ, е многу опасен за држава што треба да се насочи кон европскиот пат и да ги присвои европските вредности, како на пример: промоција и заштита на културниот диверзитет и интеркултурен дијалог, еднаков пристап до културата, слобода на уметничкото изразување итн.

Проектот „Скопје 2014“ е политички идеолошки проект, кој служи за себепромоција на владејачката партија. Оваа културна политика на рedefинирање на националниот идентитет значајно влијае врз заштитата на реалното културно наследство и на државните политики за конзервација.

Проектот не нуди еднаква репрезентација на споменици што ќе зборуваат за присуството на други етнички заедници во државата, и тоа води до конфликтна комуникација помеѓу нив. Од друга страна, како земја кандидат за Европската Унија, политичарите од Владата на Република Македонија мора да одлучат која улога ќе ја земе градот Скопје во контекст на европеизацијата. За да се имплементираат политиките по европски стандарди, потребно е да се редуцира значењето на границите, да се зголеми миграцијата и да се стимулира мултиетничката комуникација помеѓу населението.

Македонската културна политика од минатото е политика на бришење и политика на присилна хомогенизација; тоа е политика што служи за засилување на доминантните идентитети; тоа е политика на исклучување и на поставување хиерархии на различностите. Музејот исто така го избегнува вклучувањето на националните малцинства и се вклопува во политиката за хомогенизација на македонскиот идентитет. Македонската културна политика мора да развива политика и легална култура што ги комбинира посветеноста кон универзалните вредности со препознавање на различностите бидејќи, според Уставот на Република Македонија, таа е мултиетничко општество што ги почитува различните јазици, култури и идентитети.

Литература

Anderson, Benedict. 2006. *Imagine Community*. London: Verso.

Bennett, Tony. 2011. *The birth of the museum*. New York: Routledge.

Brubaker, Rogers. 2004. *Ethnicity without Groups*. Cambridge: Harvard University Press.

Derrida, Jaques. 1992. *Acts of Literature*. New York: Routledge.

Dragičević Šešić, Milena. 2009. *Arts, Festivals and Geopolitics*. Belgrade: Creative Europe Desk Serbia.

Howard, Michael. 1991. *Lessons of History*. Oxford: Clarendon Press.

Piotrowski, Piotr. 2014. *From Museum Critique to the Critical Museum*, Warsaw.

Prelec, Tena. 2014. *Brand Old Skopje*. LSEE Blog, <http://blogs.lse.ac.uk/lsee/2014/12/15/brand-old-skopje/>

Национална стратегија за развој на култура 2013-2017: <http://www.kultura.gov.mk/index.php/component/content/category/60>

The European programme of National Cultural Policy Reviews document – Mosaic Project – Cultural Policy in “the former Yugoslav Republic of Macedonia”, National Report, 2003.

<http://pescanik.net/secanje-na-balkanske-ratove-u-makedoniji/>, пристапено на:15.02.2022.

